

HỒ CHÍ MINH

người thầy của báo chí cách mạng Việt Nam

TS VĂN THỊ THANH MAI*

Hồ Chí Minh được UNESCO vinh danh là Anh hùng giải phóng dân tộc và Nhà văn hóa kiệt xuất của Việt Nam¹. Trong cuộc đời hoạt động và đấu tranh cách mạng của mình, Người luôn sử dụng báo chí như một phương tiện hữu hiệu để xây dựng, phát triển phong trào cách mạng, đồng thời là vũ khí sắc bén để tiến công kẻ thù. Cố Thủ tướng Phạm Văn Đồng từng nói về nhà báo Hồ Chí Minh như sau: “Hồ Chí Minh là nhà chiến lược, nhà lãnh đạo, nhà tổ chức, đồng thời là nhà văn hoá, nhà báo, nhà thơ lớn... Suốt đời, Hồ Chí Minh là người cầm bút chiến đấu trên mặt trận văn hoá, báo chí với văn phong đa dạng nhiều sắc thái mà điểm nổi bật là tính quần chúng, cách suy nghĩ và diễn đạt dân gian, dễ hiểu, đi sâu vào lòng người, gợi mở những tư tưởng lớn lao, thúc đẩy những việc tốt đẹp, bằng những lời lẽ giàu hình tượng, nói lên được những điều lớn bằng những chữ nhỏ”².

1. Từ nhận thức sâu sắc rằng, báo chí là một bộ phận không thể thiếu của đời sống tinh thần trong xã hội và là một bộ phận quan

trọng của sự nghiệp cách mạng, trong những năm tháng bôn ba tìm đường cứu nước, Hồ Chí Minh đã coi báo chí là một trong những hoạt động thực tiễn của mình. Vào đầu những năm 20 của thế kỷ XX, Hồ Chí Minh đã viết nhiều bài báo lên án tội ác chủ nghĩa thực dân, đồng thời cũng thông qua đó phê phán tình trạng mất “quyền tự do ngôn luận, tự do báo chí” của nhân dân lao động ở các thuộc địa dưới ách thống trị của thực dân Pháp. Thực tế cho thấy, thực dân Pháp đã không dừng lại ở việc kiểm duyệt gay gắt, mà còn muốn bưng bít dư luận, thực hiện chính sách “ngu dân để dễ trị”. Minh chứng hùng hồn nhất cho việc sử dụng ngòi bút và trang giấy làm vũ khí kêu gọi nhân dân đoàn kết, vùng lên chiến đấu cho lý tưởng độc lập, tự do, là vai trò và nỗ lực của Hồ Chí Minh khi Người sáng lập và tham gia sáng lập các tờ báo *Le Paria*; *Thanh niên* (1925); Tạp chí *Đỏ* (Tạp chí của Đảng Cộng sản Đông Dương, xuất bản ở Trung Quốc), số 1 ra ngày 5-8-1930; báo *Việt Nam độc lập* (1941), v.v.. và viết nhiều bài trên các tờ báo, các tạp chí (bằng nhiều ngôn ngữ và rất nhiều bút danh khác nhau) để tổ chức, đoàn kết nhân dân, đấu tranh vì sự nghiệp giải phóng dân tộc, giải phóng giai cấp và giải phóng con người.

*Bảo tàng Hồ Chí Minh

Nguyễn Ái Quốc - Hồ Chí Minh đã khẳng định trong một tờ truyền đơn cổ động cho việc mua báo *Le Paria* là: Tờ báo này sẽ giúp nhân dân thuộc địa thoát khỏi cảnh nô lệ, quét sạch mọi kẻ bóc lột cho những người cùng khổ. Từ nội dung đăng tải trên báo *Le Paria* (Cơ quan ngôn luận của Hội Liên hiệp thuộc địa), Nguyễn Ái Quốc - Hồ Chí Minh và ban biên tập đã làm cho tờ báo trở thành người bạn thực sự của nhân dân lao động tại các thuộc địa. Trong các bài viết đăng tải trên báo *Le Paria* đã cùng tác phẩm *Bản án chế độ thực dân Pháp* Người đã tố cáo tội ác, dã tâm xâm lược của bọn thực dân và đặc tả nỗi thống khổ của những người dân nô lệ ở các thuộc địa, Người viết: “Bị tước đoạt quyền sống và bị coi như những loài động vật mà máu và mồ hôi của nó để lại trở thành thứ không thể thiếu để làm béo những cái máy dò thịt (nhà tư bản)” (bài “Động vật học” (Zoologie), báo *Le Paria* số 2, 1-5-1922). Dưới hình thức một bức thư ngỏ gửi Anbe Xarô, Bộ trưởng Bộ thuộc địa Pháp, Nguyễn Ái Quốc châm biếm những điều xấu xa mà thực dân Pháp đang tiến hành ở xứ Đông Dương thuộc địa. Nơi đó, người dân An Nam đang thực sự “sung sướng” trong rượu cồn và thuốc phiện, trong nhà tù và trong cảnh bắn giết. Ngoài ra, bài báo cũng đã kích sự theo dõi của mật thám Pháp đối với những người An Nam ở hải ngoại (báo *Le Paria* số 5, 1-8-1922). Còn trong bài báo “Varen và Đông Dương”, báo *Le Paria* số 35, 8-1925, Nguyễn Ái Quốc đã khẳng định về sự bùng tỉnh của các dân tộc ở Đông Dương. Họ đã chán ngấy nền đô hộ của Pháp, cho dù thực

dân Pháp có nghĩ ra chiêu bài gì chẳng nữa (kể cả việc đưa một đảng viên xã hội – Varen sang làm Toàn quyền Đông Dương). Người Đông Dương đã sẵn sàng đón nhận chủ nghĩa Mác-Lênin và đó là mối đe dọa cho nền cai trị cướp bóc của chủ nghĩa thực dân Pháp, v.v..

Từ sự kết tội, vạch trần bản chất “lòng ngay thẳng của Chính phủ thuộc địa”, đến việc thức tỉnh những người dân thuộc địa, kêu gọi họ đoàn kết lại, nhân sức mạnh của họ trong cuộc đấu tranh để “tự giải phóng”, đồng thời khẳng định mối quan hệ giữa cách mạng thuộc địa và cách mạng vô sản ở chính quốc,... báo *Le Paria* thực sự “Là tiếng nói chính nghĩa của giai cấp vô sản và nhân dân bị áp bức các thuộc địa. Báo *Người cùng khổ* là vũ khí để chiến đấu. Sứ mệnh của nó đã rõ ràng: Giải phóng con người”³.

Năm 1925, tại Quảng Châu (Trung Quốc), Hồ Chí Minh đã sáng lập tờ báo *Thanh niên* (cơ quan ngôn luận của Hội Việt Nam Cách mạng Thanh niên), số 1 ra ngày 21-6-1925. Với báo *Thanh niên*, tính vô sản, tính Đảng được thể hiện rõ trong nội dung tuyên truyền, trong khuynh hướng phát triển. Dòng tư tưởng của thời đại, nhiệm vụ tập hợp lực lượng cách mạng, cách thức tổ chức các đoàn thể, phương pháp đấu tranh cách mạng và đặc biệt là việc nêu rõ vai trò, tính tất yếu phải có Đảng lãnh đạo phong trào cách mạng, v.v.. được nêu rõ trong các số báo, đã góp phần quan trọng đưa sự nghiệp cách mạng Việt Nam nói chung và báo chí Việt Nam nói riêng chuyển sang một giai đoạn mới, đặt nền móng cho sự ra đời, phát triển của dòng báo chí cách mạng Việt Nam.

Những nội dung cơ bản trong các bài viết đăng tải trên báo *Thanh niên* như: “tinh thần đoàn kết giữa nhân dân thuộc địa phải mở rộng đến giai cấp vô sản ở chính quốc” (báo *Thanh niên*, số 10, ngày 30-8-1925); “thành lập Đảng chính trị là cần thiết cho một dân tộc đòi quyền tự do, một Đảng là tổ chức của những người cùng chung một tôn chỉ, mục đích” (báo *Thanh niên*, số 5, ngày 19-7-1925), và “làm cách mạng phải biết cách mạng là việc chung, nên phải lấy lòng chí công vô tư mà theo dõi các công việc, lại phải biết cách mạng cốt nhất là sự hy sinh, hy sinh gia đình, hy sinh tính mệnh, hy sinh lợi quyền, hy sinh ý kiến (báo *Thanh niên*, số 65, ngày 17-10-1926), đến việc nhấn mạnh: “Cách mạng trước hết phải tuyên truyền, tổ chức, huấn luyện, sau cùng mới dùng đến vũ lực, dùng chĩa chỉ biết làm cách mạng bạo động” (báo *Thanh niên*, số 72, ngày 5-12-1926), v.v.. đã góp phần tuyên truyền về chủ nghĩa Mác - Lênin, về đảng cộng sản, về chủ nghĩa cộng sản, v.v.. là vũ khí của những người Việt Nam yêu nước trong cuộc đấu tranh giữa khuynh hướng vô sản và khuynh hướng phi vô sản vào những năm 1925-1927, góp phần đưa đến sự ra đời của các tổ chức cộng sản và sau đó là sự hợp nhất, thành lập Đảng Cộng sản Việt Nam – bộ tham mưu của giai cấp và dân tộc Việt Nam.

Năm 1941, sau gần 30 năm xa Tổ quốc, Hồ Chí Minh về nước, trực tiếp lãnh đạo phong trào cách mạng. Để có thể động viên, tổ chức và đoàn kết nhân dân tiến hành cuộc cách mạng giải phóng dân tộc, Hồ Chí Minh đã sáng lập báo *Việt Nam độc lập* (Việt Lập - cơ quan tuyên truyền của Việt Minh tại Cao Bằng), số 1 ra ngày 1-8-1941. Tờ báo ra đời

nhằm mục đích hướng dẫn phong trào cách mạng, thức tỉnh, hô hào nhân dân đoàn kết, tích cực tham gia và ủng hộ Việt Minh “cốt làm cho dân ta hết ngu hèn, biết các việc, biết đoàn kết, đặng đánh Tây đánh Nhật, làm cho nước Việt Nam độc lập, bình đẳng, tự do!”⁴.

Chĩa mũi nhọn đấu tranh vào kẻ thù chủ yếu của cách mạng Việt Nam là thực dân Pháp và phát xít Nhật cùng bè lũ tay sai, với cách viết ngắn gọn, rõ ràng, giản dị, các bài báo của Hồ Chí Minh và các tác giả khác đăng trên báo *Việt Nam độc lập* đã tố cáo, lên án tội ác và âm mưu thâm độc của kẻ thù về kinh tế, chính trị, văn hoá, xã hội, v.v.. Bên cạnh đó, báo cũng cổ vũ, kêu gọi các tầng lớp nhân dân hăng hái gia nhập các đoàn thể cứu quốc của Việt Minh, vì “Việt Minh là gốc phong trào. Muốn được giải phóng, phải vào Việt Minh”. Đặc biệt, tờ báo và các bài báo của Người viết đã nhấn mạnh vai trò của đoàn kết, phải tăng cường tình đoàn kết, với tinh thần: “Nhiều điều phải lấy giá gương. Người trong một nước phải thương nhau cùng”. Đồng thời, tờ báo cũng góp phần giáo dục tinh thần cách mạng, ý chí chiến đấu và phương pháp cách mạng cho quần chúng nhân dân, v.v. Rất nhiều thơ ca cách mạng Người viết trong những ngày ở Pác Bó (*Lịch sử diễn ca, Mười điều của chương trình Việt Minh, Địa dư Bắc Kỳ, Địa dư Cao Bằng*, các bài cho thanh niên, phụ nữ, nông dân, phụ lão, thiếu nhi, binh sĩ cứu quốc, v.v.) được in trên báo *Việt Nam độc lập*, hoặc in thành sách và lưu truyền rộng rãi trong nhân dân. Là một hình mẫu của báo chí cách mạng Việt Nam, báo *Việt Nam độc lập* “là người cán bộ tuyên

truyền, tổ chức, đấu tranh gây ảnh hưởng cách mạng thật mau chóng”⁵, và những bài viết của Người đăng trên đó được quần chúng nhân dân yêu mến, được truyền nhau đọc trên địa bàn mấy tỉnh miền núi phía Bắc.

2. Không chỉ là Người sáng lập, tham gia sáng lập, linh hồn của nhiều tờ báo cách mạng (*Le Paria, Thanh niên, Việt Nam độc lập, v.v.*), “góp phần thức tỉnh các dân tộc bị áp bức, truyền bá chủ nghĩa Mác - Lênin, lên án chủ nghĩa thực dân, chỉ đạo phong trào cách mạng thuộc địa”⁶, trong hành trình lãnh đạo nhân dân đấu tranh vì một nước Việt Nam hòa bình, độc lập, tự do, thống nhất và đi lên CNXH, Hồ Chí Minh là tác giả của nhiều bài báo đăng tải trên các tờ báo, tạp chí trong nước và quốc tế như: *Nhân đạo, Đòi sống công nhân, Thư tín quốc tế, Sự thật...* và báo chí trong nước như: *Cứu quốc, Quân du kích, Nhân Dân, v.v.* Người từng nói: “Tờ báo Đảng như những lớp huấn luyện giản đơn thiết thực và rộng khắp. Nó dạy chúng ta những điều cần biết làm tuyên truyền, tổ chức, lãnh đạo và công tác. Hàng ngày nó giúp nâng cao trình độ chính trị và năng suất công tác của chúng ta” và “Báo chí của ta thì cần phải phục vụ nhân dân lao động, phục vụ chủ nghĩa xã hội, phục vụ cho cuộc đấu tranh thống nhất nước nhà, cho hòa bình thế giới. Chính vì thế cho nên tất cả những người làm báo (người viết, người in, người sửa bài, người phát hành, v.v.) phải có lập trường chính trị vững chắc. Chính trị phải làm chủ. Đường lối chính trị đúng thì những việc khác mới đúng được”⁷. Vì vậy, ngòi bút của người chiến sĩ cách mạng Hồ Chí Minh thường kết hợp nhuần nhuyễn

giữa lý luận với thực tiễn. Khi viết, bao giờ Người cũng xác định rõ những nội dung cụ thể như: *Viết cho ai? Viết cái gì? Viết để làm gì? Viết như thế nào?* để cho dễ hiểu, dễ nhớ, để báo chí “không chỉ thể hiện tính tiên phong” mà còn “góp phần định hướng” cho sự phát triển của sự nghiệp cách mạng. Đây không chỉ là ý kiến của Hồ Chí Minh về nghề làm báo, về đạo đức của nhà báo, mà đó còn chính là những tâm huyết, những đúc kết của hơn 50 năm hoạt động báo chí của nhà báo cách mạng Hồ Chí Minh (kể từ khi Người thay mặt Hội những người Việt Nam yêu nước tại Pháp ký tên vào bản *Yêu sách của nhân dân An Nam* và báo *Nhân đạo* (L’Humanite) đã đăng bài báo đầu tiên của Nguyễn Ái Quốc về bản yêu sách đó dưới đầu đề “Quyền của các dân tộc”, ngày 18-6-1919, cho đến bài báo cuối cùng “Thư trả lời Tổng thống Mỹ”, Hồ Chí Minh viết ngày 25-8-1969, đăng trên báo *Nhân Dân*, 7-11-1969).

Là bậc thầy của báo chí cách mạng Việt Nam, Hồ Chí Minh không tự nhận mình là nhà văn, nhà thơ mà chỉ nhận mình là một “người có nhiều duyên nợ với báo chí”. Mỗi khi đọc lại những bài báo của Chủ tịch Hồ Chí Minh trong di sản báo chí Người để lại, chúng ta đều thấy rõ quan điểm của Người: “Đối với những người viết báo chúng ta, cái bút là vũ khí sắc bén, bài báo là tờ hịch cách mạng để động viên quần chúng đoàn kết đấu tranh, chống chủ nghĩa thực dân cũ và mới, chống chủ nghĩa đế quốc, đứng đầu là đế quốc Mỹ, vì độc lập dân tộc, tiến bộ xã hội và hòa bình thế giới”⁸. Vì vậy, “tất cả những gì Người viết ra đều là sự phản ánh trung thực, hồn nhiên về

đẹp cao quý trong đạo đức, trí tuệ và tâm hồn của một nhân cách lỗi lạc, vì vậy tất cả đều hiện ra chân thực, giản dị, tự nhiên, vốn là những chuẩn mực tiêu biểu cho cái đẹp - cái hoàn thiện của con người”⁹.

Trên cương vị là người đứng đầu Đảng và Nhà nước, dù rất bận với những công việc quốc gia đại sự, Hồ Chí Minh vẫn đặc biệt quan tâm đến báo chí, gắn bó với báo chí và thường làm giàu kho “tư liệu” của mình bằng cách thường xuyên đọc báo (khi đọc có ghi chép cẩn thận, để biết thông tin, để góp ý kiến) và viết báo. Qua đọc báo, Hồ Chí Minh hiểu rõ hơn về cuộc sống, chiến đấu, về sự nghiệp đấu tranh giải phóng miền Nam, thống nhất đất nước, về công cuộc xây dựng CNXH của nhân dân ta; về tình hình cách mạng thế giới, v.v.. và dành tặng nhiều Huy hiệu của Người cho các cá nhân có thành tích trong các lĩnh vực được nêu gương trên báo chí.

Trong những năm cả nước tiến hành cuộc kháng chiến chống đế quốc Mỹ, cứu nước, Người dành nhiều thời gian đi thăm các địa phương, động viên nhân dân miền Bắc thi đua với tiền tuyến lớn miền Nam, và từ thực tiễn đó, những bài báo của Người (với nhiều bút danh khác nhau) về các đề tài: chính trị, kinh tế, văn hoá, xã hội, giáo dục... đều nhất quán hướng đến mục tiêu: Chống đế quốc thực dân phong kiến, tuyên truyền về độc lập dân tộc, về một ngày mai thống nhất, và CNXH. Trong những bài báo của mình, nhà báo cách mạng Hồ Chí Minh luôn tâm niệm rằng, nói và viết không chỉ đơn thuần là kỹ thuật dùng chữ. Theo Người, người cầm bút phải có tâm chân chính, có đạo đức nghề nghiệp. Khi viết,

mỗi người đều phải cẩn thận, cân nhắc, không chỉ viết cái tốt mà giấu cái xấu, câu văn phải có lửa, nội dung phải có hồn. Bởi rằng, thực tiễn luôn phong phú, nên khi người viết thò phồng khó khăn thì nhân dân sẽ sợ, tô hồng sự thật thì nhân dân chủ quan, thậm chí không tin, vì vậy, khi viết phải nêu cái hay, cái tốt, cũng đồng thời biết phê bình cái xấu, cái khuyết điểm.

Và cũng theo nhà báo Hồ Chí Minh, muốn làm được như vậy, người làm báo phải thu thập, xử lý, trau dồi vốn sống của mình để không theo đuôi quần chúng, mà còn phải góp phần giáo dục nâng cao trình độ mọi mặt của quần chúng. Người làm báo cách mạng phải sử dụng ngôn từ một cách linh hoạt, sáng tạo, phù hợp với trình độ của mọi loại đối tượng, vì vậy phải thường xuyên học trong xã hội, học nơi công tác thực tế và học trong quần chúng, và “cũng cần khuyến khích quần chúng góp ý kiến và phê bình mình để tiến bộ mãi”. Nhà báo cách mạng Hồ Chí Minh thường căn dặn các nhà báo phải luôn nhớ và thực hành năm điều: *biết nghe, biết hỏi, biết thấy, biết xem và biết nghĩ* để cho ra đời những tác phẩm báo chí thiết thực, bổ ích cho cách mạng và nhân dân.

3. Quan tâm đến sự nghiệp phát triển của báo chí cách mạng Việt Nam, thực tiễn hoạt động báo chí và những kinh nghiệm, tâm huyết nghề nghiệp, những chỉ dẫn của nhà báo cách mạng Hồ Chí Minh như: Chớ ham dùng chữ. Viết rồi phải đọc đi đọc lại, thấy cái gì thừa, câu nào, chữ nào thừa thì bỏ bớt đi, cốt làm thế nào để truyền đạt được một lượng thông tin nhiều nhất đến với công chúng qua

một số lượng ngôn ngữ ít nhất. Đặc biệt tại *Đại hội lần thứ 2 Hội nhà báo Việt Nam* (1959) và *Đại hội lần thứ 3 Hội nhà báo Việt Nam* (1962), Người đã chỉ rõ: “nhiệm vụ của báo chí là phục vụ nhân dân, phục vụ cách mạng. Đó là nhiệm vụ của toàn Đảng, toàn dân ta, cũng là nhiệm vụ của báo chí ta”. Những lời chỉ dẫn của Hồ Chí Minh giúp những người làm báo chân chính hiểu sâu sắc hơn về nghĩa vụ và trách nhiệm của mình trong cuộc đấu tranh vì một nước Việt Nam XHCN giàu mạnh, công bằng, dân chủ và tiến bộ xã hội.

Thông qua những lời căn dặn, thông qua những tác phẩm báo chí của Người, đội ngũ những người làm báo học hỏi và được tiếp thêm kinh nghiệm, được truyền thêm sức mạnh. Gần nửa thế kỷ hoạt động báo chí, di sản báo chí Hồ Chí Minh để lại cho chúng ta vẫn còn nguyên giá trị thời sự và mang đậm chất nhân văn sâu sắc. Nói như GS. Hà Minh Đức: “Hồ Chí Minh là nhà báo với ý nghĩa chân chính nhất của nhà báo”. Báo chí cách mạng Hồ Chí Minh luôn hàm chứa tư tưởng và mục tiêu nhất quán: Lấy dân làm gốc, kết hợp sâu sắc giữa truyền thống và hiện đại, dân tộc và thời đại, lợi ích cộng đồng và lợi ích cá nhân, kiên định mục tiêu độc lập dân tộc và CNXH.

Nước ta đang tiến hành sự nghiệp đổi mới, vì mục tiêu: Dân giàu, nước mạnh, xã hội công bằng, dân chủ, văn minh. Để báo chí Việt Nam thực sự là công cụ tuyên truyền đắc lực của Đảng, Nhà nước, để mỗi nhà báo thực sự là một người chiến sĩ tiên phong “phò chính, trừ tà” trên mặt trận tư tưởng văn hoá như Chủ tịch Hồ Chí Minh từng nói; và đặc biệt là để những bài báo không dừng lại là những luận thuyết, mà

thực sự mang hơi thở của cuộc sống hiện tại, mỗi người làm báo đều phải thấm nhuần sâu sắc những lời nhà báo cách mạng Hồ Chí Minh từng căn dặn trong tác phẩm *Sửa đổi lối làm việc* năm 1947. Đó là: Muốn tuyên truyền quần chúng, phải học cách nói của quần chúng, mới lọt tai quần chúng. Vì cách nói của quần chúng rất đầy đủ, rất hoạt bát, rất chân thực, rất thiết thực mà lại đơn giản, đồng thời muốn “làm tròn nhiệm vụ vẻ vang của mình, cán bộ báo chí cần phải tu dưỡng đạo đức cách mạng”¹⁰. Đó cũng là thiết thực Học tập và làm theo tấm gương đạo đức Hồ Chí Minh và chào mừng kỷ niệm 85 năm Ngày báo chí cách mạng Việt Nam.

1. Nghị quyết 24C/18.65 phiên họp Đại hội đồng UNESCO lần thứ 24 (20-10 - 20-11-1987), nhân kỷ niệm 100 năm ngày sinh Chủ tịch Hồ Chí Minh, lưu Ủy ban UNESCO Việt Nam

2. Phạm Văn Đồng: *Hồ Chí Minh, một con người, một dân tộc, một thời đại, một sự nghiệp*, ST, H, 1990, tr.70

3. “Lời kêu gọi” của báo *Le Paria*, số 1, ra ngày 1-4-1922, lưu Bảo tàng Hồ Chí Minh

4. *Báo Việt Nam độc lập 1941-1945*, NXB CAND, H, 2005, tr. 7

5. Võ Nguyên Giáp: *Bác Hồ*, NXB Văn học, H, 1960, tr.188

6. Song Thành: *Hồ Chí Minh Tiểu sử*, NXB Lý luận Chính trị, H, 2006, tr. 721

7. *Hồ Chí Minh Toàn tập*, CTQG, H, 2000, T.9, tr.414

8. *Sđđ*, T.11, tr.441

9. Nguyễn Văn Linh: *Bác Hồ sống mãi với non sông*, ST, H, 1990, tr.16

10. *Hồ Chí Minh Toàn tập*, CTQG, H, 2000, T.10, tr.616.